

A gyökökről II.

Marác László szerinti:

Meghatározása:

A gyök az a minimális szótári egység, amely ragok, képzők, jelek nélkül rendelkezik saját hangtani és jelentésbeli önazonossággal.

Czuczor és Fogarasi szerint a nyelv „rokon fogalmakat rokon hangokkal” szeret kifejezni.

A magyar nyelv képes szerves szócsoportokat előállítani. Például: a **K-R** teremtő gyök, amelynek alapértelme „a görbe, kerek, magába visszamenő vagy maga felé visszahajló vonal, vagy ily vonalban mozgás”, a következő szerves csoportokat eredményezi:

A teremtő gyökök:

1. K-R
  - a. KAR: KAR, KAR-aj, KAR-é, KAR-ika, KAR-ima, KAR-ing¹
  - b. KER: KER-ek, KER-ék, KER-ül, KER-ít
  - c. KOR: KOR-ong, KOR-ona, KOR-lát, KOR-mány KÖR: KÖR, KÖR-ös, KÖR-öz, KÖR-ny, KÖRnyez
  - d. KUR: KUR-kál
  - e. KÜR: KÜR-t
2. Képlet: $C(x)-C(y) > C(x)-C(z)$ vagy $C(z)-C(y)$, ahol minden gyök hasonló jelentéssel bír.²
3. G-R:
  - a. GUR: GUR-ul, GUR-ít
  - b. GÖR: GÖR-be, GÖR-nyed
  - c. GOR: GOR-nyad
4. GY-R:
  - a. GYÜR: GYÜR-ü, GYÜR-ke, GYÜR-em
5. H-R:
  - a. HOR: HOR-og, HOR-ga, HOR-gadt, HOR-paszt
  - b. HUR: HUR-ok
6. F-R:
  - a. FÚR: FUR: FÚR-ó, FUR-dal
  - b. FOR: FOR-dít, FOR-dúl, FOR-gat, FOR-og,
  - c. FOR-gács
  - d. FER: FER-eg, FER-de
  - e. FÖR: FÖR-getyű, FÖR-geteg
  - f. FÜR: FÜR-ge, FÜR-dik
  - g. FAR: FAR-ag, FAR-adék, FAR-acskál
  - h. FŰR: FŰR-ész
7. V-R:

---

¹ Lehet, hogy néhány szó az itt felsoroltak közül nem használatos a mai magyar nyelvben, de a Czuczor–Fogarasi szótárban megtalálható, ezért indokolható hogy itt megjelenjenek.

² A képletekben nemzetközi jelöléssel a „C” (angol: consonant) mássalhangzót, a „V” (angol: vowel) magánhangzót jelöl.

- a. VER: VER-ecsen („szűrszabók fonó eszköze”), VER-őcze („könnyen pergő forgó ajtócska”)
- 8. P-R:
  - a. PER: PER-eg, PER-dül
  - b. PAR: PAR-ittyá, PAR-ipa
  - c. PÖR: PÖR-get
- 9. B-R:
  - a. BAR: BAR-angol,
  - b. BER: BER-eg
- 10. S-R:
  - a. SÜR: SÜR-ög, SÜR-ög-FOR-og, SÜR-get, SÜRgölődik
  - b. SIR: SIR-ing (forog), SIR-ingel
  - c. SER: SER-de, SER-dül, SER-dít, SER-lő (=sellő)
- 11. S-D:
  - a. SOD: SOD-or, SOD-rás³
- 12. P-D:
  - a. PÖD: PÖD-ör, PÖD-rés
- 13. F-D:
  - a. FOD: FOD-or
- 14. B-D:
  - a. BOD: BOD-or
- 15. K-R > G-R > GY-R > H-R > F-R > V-R > P-R > B-R > S-R > S-D > P-D > F-D > B-D⁴
- 16. M-GY:
  - a. MOGY: MOGY-oró
  - b. MEGGY: MEGGY⁵
  - c. MAGY: MAGY-al
- 17. M-G:
  - a. MAG: MAG, MAG-zat, MAG-ló
- 18. M-K:
  - a. MÁK: MÁK
  - b. MAKK: MAKK
- 19. M-GY > M-G > M-K⁶
- 20. B-GY:⁷
  - a. BOGY: BOGY-ó
- 21. B-R:
  - a. BOR: BOR-s, BOR-só, BOR-óka
  - b. BAR: BAR-ack
- 22. M-GY > B-GY > B-R⁶

---

³ Az utolsó S-R gyökből újabb ágat lehet indítani, a 2. képlet alapján, amely forgással, körmozgásokkal kapcsolatos fogalmakat jelöl.

⁴ Vegyük észre, hogy a fentebb felsorolt gyökkapcsolatok egy és ugyanazon fogalmi csoporton belül léteznek. A rendszer nem csak lineárisan ábrázolható, mert elvileg minden egyes teremtő gyökből lehetne újabb ágazatot nyitni. A kapcsolódási lehetőségek ennél tágabbak, mert nemcsak egy és ugyanazon fogalmi csoport körében lehet kapcsolódásokat kialakítani, hanem fogalmi csoporton kívül is. Tekintsük meg a kerek, gömbölyű növények és gyümölcsök csoportját.

⁵ **A hosszú mássalhangzókat egy hangnak fogjuk tekinteni, attól függetlenül, hogy két betűvel írjuk.**

⁶ Ezt így ábrázolhatjuk.

⁷ A 16. M-GY szerkezetből újabb ágat nyithatunk a 2. képlet alapján.

23. G-M:⁸

- a. GUM: GUM-ó
- b. GOM: GOM-b, GOM-bóc, GOM-olya, GOM- olyag
- c. GÖM: GÖM-b, GÖM-böc, GÖM-bölyög

24. G-L:

- a. GAL: GAL-acsin, GAL-agonya⁹

25. M-G > G-M > G-L¹⁰

26. M-L:

- a. MÁL: MÁL-na

27. M-K > M-L

28. M-GY > M-G > M-K ¹¹

v v v
B-GY G-M M-L
v v
B-R G-L

Ezt a szerkezetet már nem lehet lineárisan ábrázolni, mint a K-R szerkezetet 15. De két lehetőség is kínálkozik ahhoz, hogy hurkolással a kör alakú növények, gyümölcsök csoportjából belépünk a kör alakú tárgyak vagy körmozgások csoportjába. A 21 és 15. B-R > K-R transzformáció megfelel a 2. képlet szerinti korlátozó feltételeknek: csak egy mássalhangzó változik, és rokonjelentés mozzanattal bírnak, hiszen kör alakú növényekről, gyümölcsökről van szó.

Több helyen is lehet „hurkolni” 28. és 15. között: G-L > G-R; és e két gyök közé be lehet ékelni a G-LY gyököt is: GOLY-ó.

Összeállította

Kromek Pál

2013 november 28.

---

⁸ Cserebere-szabállyal nyithatunk új ágat 17.-ből.

⁹ Ezek eredménye alább.

¹⁰ Az M-K gyökből is lehet még új ágat nyitni.

¹¹ A 19, 22, 25, 27 megadják a kerek, gömbölyű gyümölcsök levezetési mintáját.